Hindustani Education Society Ausa'

SHARADCHANDRA MAHAVIDYALAYA, SHIRADHON

Tq. Kalamb Dist. Osmanabad- 413528 (MH)

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Kallam ★ College Code 184

3.3.2: Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five years.

Number of Books Published in edited Volumes/Books

Sr.	Departments	Name of Faculty	2022-2023	2021-2022	2020-2021	2019-2020	2018-2019	Total
1	English	Dr. Kazi Z. A.	--	--	--	--	--	00
		Dr. Gambhire P. U.	--	--	--	--	--	
2	Hindi	Dr. Sayyad A. F.	--	--	--	--	--	01
		Dr. Dalve S.M.	--	--	--	01	--	
3	Marathi	Dr. Attar A. H.	--	--	--	--	--	00
		Dr. Tamboli F. A.	--	--	--	--	--	
4	Urdu	Dr. Patel S. M.	--	--	--	--	--	00
		Dr. KM Shakeeliddin	--	--	--	--	--	
5	Geography	Dr. Shaikh A. I.	--	--	--	--	--	00
		Dr. Shirmale M. B.	--	--	--	--	--	
6	Library & Inf. Science	Prof. Bhise R. R.	--	--	--	--	--	00
		Prof. Adsule S. P.	--	--	--	--	--	
7	History	Dr. Gholap K. G.	--	--	01	--	--	01
8	Economics	Dr. Khond S. V.	--	--	--	01	--	01
9	Political Science	Dr. Sayyad R. R.	--	--	--	01	--	01
10	Sociology	Dr. Alte S. M.	--	--	--	--	--	00
11	Public Administration	Prof Nalge B. M.	--	--	--	--	--	00
12	Sports	Dr. Chaus S. A.	--	--	--	01	02	03
13	Librarian	Mrs. Sayyad S. N.	--	--	--	--	--	00
	Total		00	00	01	04	02	07

I/C PRINCIPAL

Hindustani Education Society Ausa'

SHARADCHANDRA MAHAVIDYALAYA, SHIRADHON

Tq. Kalamb Dist. Osmanabad- 413528 (MH)

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★ College Code -184

3.3.2: Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five years.

Sr.	Particulars	2022-2023	2021-2022	2020-2021	2019-2020	2018-2019	Total
1	Number of Books Published	00	00	01	04	02	**07**
2	Number of Chapters Published in edited Volumes/Books	02	02	02	01	03	**10**
	Total	**02**	**02**	**03**	**05**	**05**	**17**

Co-Ordinator
IQAC, Sharadchandra
Mahavidyalaya, Shiradhon

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

A STUDY OF AGRESSION AND PERFORMANCE OF NATIONAL KABBADI PLAYERS

Dr. Sajed Amar Chaus

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

'A STUDY OF AGRESSION AND PERFORMANCE OF NATIONAL KABBADI PLAYERS'

Dr. Sajed Amar Chaus

Assistant Professor & Research Guide

Head, Department of Physical Education
Sharadchandra Mahavidyalaya, Shiradhon
Ta; Kallam, Dist, Osmanabad

Geeta Prakashan,

Ramkoti, Hyderabad.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

Dedicated

To

Late. Prin.N.B.

Shaikh Saheb

Founder President

Hindustani Education Society

Ausa.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

Index

Sr. No	Title	Page No
1	A STUDY OF AGRESSION AND PERFORMANCE OF NATIONAL KABBADI PLAYERS	1-60
2	REVIEW OF LITERATURE	61-84
3	METHODOLOGY	85-88
4	STATISTICAL INTERPRETATION OF RESULT	89-134
5	DISCUSSION	135-147
6	SUMMARY AND CONCLUSION	148-151
7	REFERENCES	152-158

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

CHAPTER - 1

A STUDY OF AGRESSION AND PERFORMANCE OF NATIONAL KABBADI PLAYERS

INTRODUCTION :-

By Craig A. Anderson , Brad J. Bushman,

Key Words violence, harm, theory, general aggression model.

Abstract Research on human aggression has progressed to a point at which a unifying framework is needed. Major domain-limited theories of aggression include cognitive neoassociation, social learning, social interaction, script, and excitation transfer theories. Using the general aggression model (GAM), this review posits cognition, affect, and arousal to mediate the effects of situational and person logical variables on aggression. The review also organizes recent theories of the development and persistence of aggressive personality. Personality is conceptualized as a set of stable knowledge structures that individuals use to interpret events in their social world and to guide their behavior. In addition to organizing what is already known about human aggression, this review, using the GAM framework, also serves the heuristic function of suggesting what research is needed to fill in theoretical gaps and can be used to create

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

Preface

It is by the lavish love and blessing of the almighty, that I have been able to complete my studies successfully hitherto and present this piece of work for which in. I am externally indeed. It give me immense pleasure to express my indebtedness and deep sense gratitude to Dr.Shafioddin S. Shaikh, reader in Psychology NKSPT's Arts'Sci.&Com. College Badnapur Dist.Jalna for his sumptuous suggestions, indefatigable guidance on the work and critically going through the manuscript.

I sincerely thank Late. Mr.N.B. SHAIKH, Founder President Hindustani Education Society Ausa and Dr.Afsar Shaikh. President Municipal Council Ausa. Prin. Ahmed Arab, of A.T.I out present research work and for their constant encouragement during the tenure of my research.

I am also thankful to my Family Members Dr. Amar Chaus –Father, My Brother P I Salim Chaus, Dr. Aslam Arab, Dr. Arab Ahemd. Abdul hai Kazi.(President Shivaji's Promandal Ltr)

I also thankful my well wishers Dr.Ashokrao Mohekar Secretary, P.N. Bhavar Principal, Dr.Haridas Fere Principal, Dr.Appasaheb Humbe, Dr.Shaikh S.S., Dr.P.N.Deshmukh, Dr.Jadhav Chandrajeet, Dr.P.S.karad, D.L., Dr.B.N.Gapat, Dr.V.S.Anigunthe, Dr.Padwal V.K., Prof. Balkrishna Bhavar, Dr.Shiledar Pravin, Dr.Madhav Dongre, Dr.Ingale Pradip and all Staff Members of Sharadchanda Mahavidhyalaya Shiradhon and all my best friends.

Wishes Thankfully – Dr.Sunil Pawar and Dr.Sakole D.S.

Author

Dr. Sajed Amar Chaus

I/C PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

CHAPTER - 7

References

Moyer, KE. 1968. Kinds of aggression and their physiological basis. Communications in Behavioral Biology 2A:65-87.

a b Behar, D., J. Hunt, A. Ricciuti, D. Stoff, and B. Vitiello. "Subtyping Aggression in Children and Adolescents." The Journal of Neuropsychiatry & Clinical Neurosciences 2 (1990): 189-192. 7 Dec.2006 Berkowitz, L. (1993). Aggression: Its causes, consequences, and control. New York, NY: McGraw-Hill.

^ Bushman, B.J. & Anderson, C. A. (2001) Is it time to pull the plug on the hostile versus instrumental aggression dichotomy? Psychological Review 108:273-279.

^ McElliskem, Joseph E. "Affective and Predatory Violence: a Bimodal Classification System of Human Aggression and Violence." Aggression & Violent Behavior 10 (2004): 1-30. 7 Dec. 2006 <http://cat.inist.fr/?aModele=afficheN&cpsidt=16141579>.

^ Decoster, M, M Herbert, J L. Meyerhoff, and M Potegal. "Brief, High-Frequency Stimulation of the Corticomedial Amygdala Induces a Delayed and Prolonged Increase of Aggressiveness in Male Syrian

PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

AthleticInstitute/1970), pp. 97-106.

26. Robert N. Singer, "Personality Differences between and within Baseball and Tennis Players," Research Quarterly 40 (October 1969): 582-587.

27. Walter Kroll, "Sixteen Personality Factor Profiles of Collegiate Wrestlers," Research Quarterly 38 (March 1967): 49-56.

28. R. B. Alderman, Psychological Behavior in Sport (Philadelphia: W. B. Saunders Co., 1974), p. 123.

29. Warren Johnson, Daniel Mutton, and Granville Johnson, "Personality Traits of Some Champion Athletes as Measured by Two Projective Tests: The Rorschach and H-T-P," Research Quarterly 25 (1954): 484-485.

30. Lowell Biddulph, "Athletic Achievement and the personal and Social Adjustment of High School Boys," Research Quarterly 25 (1954): 1-7.

31. Walter Kroll and Robert B. Carlson, "Discriminate Function and Hierarchical Grouping Analysis of Karate Participants' Personality Profiles," Research Quarterly 38 (1967): 405-411.

32. Singer, "Personality Differences between and within Baseball and Tennis Players," pp. 582-587.

PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

Name : Dr. Sajed Amar Chaus

Mother's Name : Hamida

Life Partner : Dr. Ujma

Date of Birth : 24/03/1977

Educational Qualification : B.P.Ed., M.P.Ed., Ph.D.

Experience :

- Since 2002 to till date (16 years)
- Attended State, National and International seminars more than 15.
- Published articles in various journals more than 10.
- Worked as a coach state and national level.
- Member of affiliation committee Dr. B.A.M.U. Aurangabad
- Delivered Guest Lecture in various colleges.
- Member of Rotary Club Kallam City (2009 to till date).
- Member of Osmanabad District Kabbadi Association.
- Chairman and National Kabbadi Refree.
- Secretory Traditional Wrestling Osmanabad District.
- Research Guide.

Presently Head of Dept. Physical Education :

Sharadchandra Mahavidyalaya,

Shiradhon, Tq. Kalamb, Dist. Osmanabad - 413528

Address :

Kalpana Nagar, Kalamb

Dist. Osmanabad - 413507

Mob. 9422070584

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Geeta Prakashan
Hyderabad

9 789389 570199

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College
Code -184

बीड जिल्ह्यामधील माध्यमिक शाळा स्तरावरील शारीरिक शिक्षक व इतर शिक्षक यांच्या व्यक्तिमत्वाचा तुलनात्मक अभ्यास

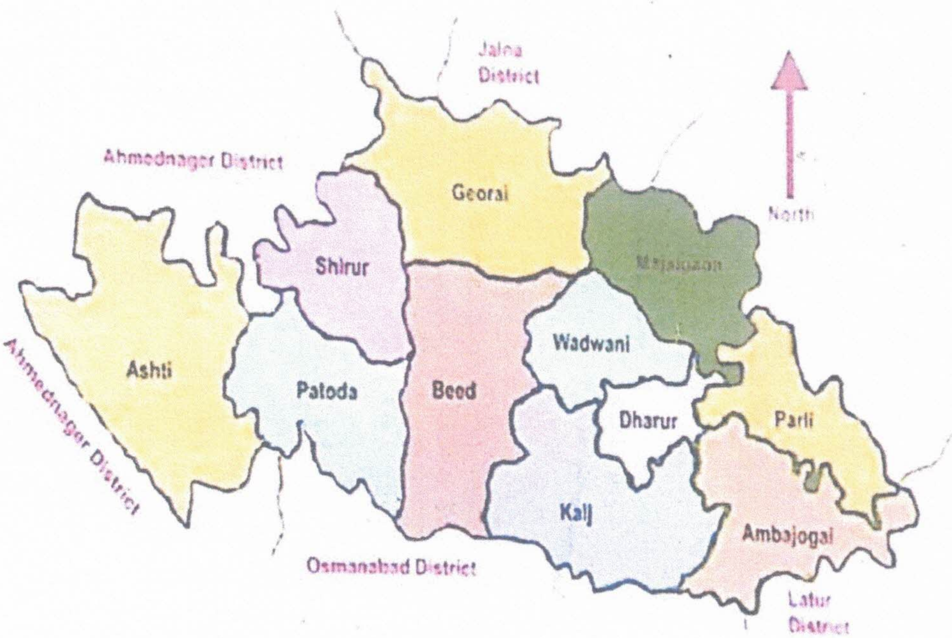

डॉ. देवानंद लिंबराज साखरे
डॉ. साजेद अमर चाऊस

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

बीड जिल्ह्यामधील माध्यमिक शाळा स्तरावरील शारीरिक शिक्षक व इतर शिक्षक यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा तुलनात्मक अभ्यास

● लेखक ●
श्री. देवानंद लिंबराज साखरे
डॉ. साजेद अमर चाऊस

गीता प्रकाशन,
हैद्राबाद

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

बीड जिल्ह्यामधील माध्यमिक शाळा स्तरावरील शारीरिक शिक्षक व इतर शिक्षक यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा तुलनात्मक अभ्यास

लेखक
श्री. देवानंद लिंबराज साखरे
डॉ. साजेद अमर चाऊस

प्रकाशक
गीता प्रकाशन, हैद्राबाद

© सर्वाधिकार सुरक्षित

प्रथम आवृत्ती - २०१९

ISBN : 978-81-92242-57-6

मूल्य : २०० रु.

शब्द सज्जा
श्री. मारुती शिंपले

मुद्रक :- भरत ग्राफीक्स, कळंब

I/C PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	प्रकरण	पृ.क्र.
१)	प्रस्तावना	०१
२)	गतसंशोधन व संबंधित साहित्याचा आढावा	५७
३)	संशोधनाची कार्यवाही	८१
४)	माहितीचे विश्लेषण आणि अर्थनिर्वचन	९९
५)	निष्कर्ष व शिफारशी	१६०

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

प्रकरण एक

प्रस्तावना

१.१ प्रास्ताविक

मानवी जीवनाचा प्रारंभापासूनचा विचार केल्यास आपणास त्याच्या प्रगतीचा टप्पा नजरे समोर येतो. वेगवेगळया कालावधीत त्याचे राहणीमान, उदरनिर्वाहाचे साधन, त्याच्या कार्याची पध्दती, पोषाख या सर्व बाबतीत इतिहासाच्या प्रत्येक टप्यात परिवर्तनशीलता असल्याचे दिसून आले. याचा अर्थ असा की पृथ्वीवरील सर्व प्राणीमात्रांमध्ये मानवासारखा अफाट बुध्दीमत्तेचा प्राणी दुसरा नाही. याचा विचार केल्यास आदीम काळापासून मानव डोंगराळ तथा जंगली भागात वास्तव्य करुन निसर्गतःच उपलब्ध असणाऱ्या झाडांची पाने, कंदमुळे, प्राण्यांचे मांस खाऊन आपले जीवन-जगत असे. त्या जंगलाला लागणाऱ्या वणव्यातून त्याने आगनिर्मिती कशी होते हे तो शिकला. यातून आदीमानवाच्या निरीक्षण क्षमतेचा कयास आपणास येतो. त्यातूनच त्याने वस्त्र म्हणून झाडांची पाने, जंगलातील लाकडे व झाडांच्या पानांपासून निवारा निर्माण करण्याससुरवात करुन तो स्वतःची प्रगती साधू लागला.

मानवामध्ये असणाऱ्या अभिजात निरीक्षण व बौध्दिक कौशल्यामुळे विविध अडचणींवर मात करीत त्याने पक्का निवारा, उदरनिर्वाहासाठी नदीकाठी वस्ती वसवून शेती करणे, लाकडाची, दगडाची व नंतर लोखंडाची हत्यारे तयार करुन शिकार करणे. एकमेकांशी संवाद साधण्यासाठी प्रथम खाणा-खुणा व नंतर विशिष्ट सांकेतिक ध्वनी द्वारे व नंतर भाषेद्वारे ते एकमेकांशी संवाद साधू लागले. त्यातून भाषेची निर्मिती व पुढेचालून लिपीचा शोध मानवाने लावला. आपणास अवगत असलेली भाषा व लिपी एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे स्थानांतरित करण्यासाठी तो आपल्या पाल्यांना ती भाषा शिकवू लागला,

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★ College Code -184

प्रकरण पाच

निष्कर्ष व शिफारशी

५.१ प्रास्ताविक

मागील प्रकरणामध्ये शारीरिक शिक्षक व शिक्षिका आणि इतर शिक्षक व शिक्षिका यांच्या संकलित माहितीवरुन कोष्टकरुपात माहितीची मांडणी करुन विश्लेषण केले व त्यावरुन निष्कर्ष काढण्यात आले आहेत. प्रस्तुत प्रकरणात निष्कर्षांची मांडणी, प्रमुख निष्कर्ष व परिकल्पनांची पडताळणी करुन उद्दिष्टांनुसार निष्कर्ष मांडले आहेत तसेच काही शिफारशी व पुढील संशोधनासाठी विषय पाहणार आहोत.

५.२ कोष्टंक निहाय निष्कर्ष

५.२.१ शारीरिक शिक्षक व इतर शिक्षकांची चाचणीतील १६ घटकानुसार निष्कर्ष

१ व्यक्तिमत्व गुण मनमिळावू पणा व भिडस्त व्यक्तिमत्व गुणाबाबत शारीरिक शिक्षक व इतर शिक्षकात लक्षणीय विविधता आढळते.

२ व्यक्तिमत्व गुण अति बुध्दिमान व अल्प बुध्दिमान गुणाबाबत शारीरिक शिक्षक पुरुष व इतर पुरुष शिक्षकात समानता आढळून आली.

३ व्यक्तिमत्व गुण भावनिकदृष्या स्थिर व भावनाशील या गुणाबाबत शारीरिक शिक्षक पुरुष व इतर पुरुष शिक्षकात लक्षणीय विविधता आढळते.

४ व्यक्तिमत्व गुण आधीन व वर्चस्ववृत्ती या गुणाबाबत शारीरिक शिक्षक पुरुष व इतर पुरुष शिक्षकात लक्षणिय विविधता आढळते.

५ व्यक्तिमत्व गुण गंभीर व उत्साही या गुणाबात शारीरिक शिक्षक पुरुष व इतर पुरुष शिक्षकात लक्षणिय विविधता आढळते.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

३. माध्यमिक स्तरावर कार्यरत पुरुष व महिला शिक्षकांच्या विविध क्रिडा कौशल्यांचा तुलनात्मक अभ्यास.

४. बीड जिल्ह्यातील माध्यमिक स्तरावरील शारीरिक शिक्षकांच्या कार्य समाधानाचा चिकित्सक अभ्यास.

५. शालेय स्तरावर राबविले जाणे खेळ व त्यातून निर्माण होणाऱ्या प्रतिभावान खेडाळूंचा शोध - एक अभ्यास.

५.७ समारोप

संशोधनाच्या दृष्टीने महत्वाचे प्रकरण म्हणजे निष्कर्ष व शिफारशी होय. सदरील प्रकरणामध्ये बीड जिल्यातील शारीरिक शिक्षक व इतर शिक्षकांकडून १६ पी.एफ चाचणी भरुण घेऊन त्यावरुन सांख्यकिय विश्लेषण व अर्थनिर्वचनाच्या आधारे निष्कर्ष काढून परीकल्पनांची पडताळणी करुन शिफारशी व शेवटी सदर विषयावर आधारीत संशोधन करण्यासाठी विषय सुचविण्यात आले आहेत.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

Name : Dr. Sakhare Devanand Limbraj
Mother's Name : Sundarbai
Life Partner : Sangita (M.A., M.Ed.)
Date of Birth : 01/08/1963
Educational Qualification : M.A., M.P.Ed., B.Ed., Ph.D.
Experience :

- Since 1991 to till date (30 years)
- Attended State, National and International seminars more than 5.
- Published articles in various journals more than 6.
- Member of affiliation committee Dr. B.A.M.U. Aurangabad

Presently Lecturer :
College of Physical Education
Kalamb, Tq. Kalamb, Dist. Osmanabad - 413507
Address :
Punarvasan Savargaon, By-Pass Road, Kalamb
Dist. Osmanabad - 413507
Mob. 9420737088

Name : Dr. Sajed Amar Chaus
Mother's Name : Hamida
Life Partner : Dr. Ujma
Date of Birth : 24/03/1977
Educational Qualification : B.P.Ed., M.P.Ed., Ph.D.
Experience :

- Since 2002 to till date (17 years)
- Attended State, National and International seminars more than 15.
- Published articles in various journals more than 10.
- Worked as a coach state and national level.
- Member of affiliation committee Dr. B.A.M.U. Aurangabad
- Delivered Guest Lecture in various colleges.
- Member of Rotary Club Kallam City (2009 to till date).
- Member of Osmanabad District Kabbadi Association.
- Chairman and National Kabbadi Refree.
- Secretory Traditional Wrestling Osmanabad District.
- Research Guide.

Presently Head of Dept. Physical Education :
Sharadchandra Mahavidyalaya,
Shiradhon, Tq. Kalamb, Dist. Osmanabad - 413528
Address :
Kalpana Nagar, Kalamb
Dist. Osmanabad - 413507
Mob. 9422070584

Shilpa Prakashan
Udgir
9 788192 242576

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya,
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq Kallam *
College
Code 184

भारतीय राजकीय विचारवंत

प्रा. सय्यद रब्बानी रशिद

I/C PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College
Code -184

भारतीय राजकीय विचारवंत

: लेखक :

प्रा. सय्यद रब्बानी रशिद

[एम. ए., एम. फिल.]

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,

शरदचंद्र महाविद्यालय,

शिराढोण, जि. उस्मानाबाद (महाराष्ट्र)

ग्लोबल पब्लिकेशन

I/C PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

ISBN : 978-81-945997-8-4

• भारतीय राजकीय विचारवंत

प्रा. सय्यद रब्बानी रशिद

• प्रकाशन क्र. 16052

© लेखकाधिन

• प्रकाशक

ग्लोबल पब्लिकेशन

एल.आय.सी. कॉलनी, लातूर,

ता. जि. लातूर - ४१३५३१ (महाराष्ट्र)

• अक्षर जुळवणी

विकास ढमाले, अनंत कोटीवाले

• मुखपृष्ठ

विकास ढमाले

• मुद्रक

ज्योतीचंद्र ऑफसेट प्रिंटींग ॲन्ड बायडिंग

• प्रथमावृत्ती : 04 मे, 2020

• मुल्य 350/-

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्रमांक
१	महात्मा गांधी	१
२	पंडीत जवाहरलाल नेहरु	४७
३	डॉ. भिमराव रामजी आंबेडकर	९७
४	जयप्रकाश नारायण	१३९
५	मौलाना अबुल कलाम आझाद	१६२
६	राम मनोहर लोहिया	१७०
७	दीन दयाल उपाध्याय	१८५

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

प्रकरण पहिले

महात्मा गांधी

(Mahatma Gandhi १८६९-१९४८)

प्रस्तावना :

महात्मा मोहनदास करमचंद गांधी यांचे स्थान भारतातच नव्हे तर जगात अद्वितीय होते. हे महात्मा गांधीचे विरोधक मान्य करतात. ते आदर्शवादी व युगप्रवर्तक नेते होते. ते प्रामुख्याने आध्यात्मवादी व मानवतावादी विचारवंत म्हणून ओळखले जातात. धर्म आणि राजकारण यांचा सुंदर समन्वय साधून त्यांनी राजकारणाला व्यावहारिक अशी नवी अध्यात्मवादी दृष्टी दिली. मानवता हा त्यांचा केंद्रबिंदू असून मानव मुळातच चांगला असतो. यावर यांची श्रद्धा होती. हसाध्य आणि साधन सूचिता हा त्यांच्या विचारांचा गाभा असून अन्यायाचा प्रतिकार सत्य, अहिंसा व सत्याग्रहाच्या मार्गाने करता येतो. हे त्यांनी आपल्या विचारातून व कृतीतून दाखवून दिले. बलाढ्य साम्राज्य शक्तीचा प्रतिकार अहिंसेच्या मार्गाने करता येतो हे त्यांनी जगाला दाखवून दिले. गांधीजी राजकीय सिद्धांती नव्हते. तरीही त्यांनी राज्यशास्त्रीय विचारात महत्त्वाची भर घातली आहे. त्यांचे एकत्रित विचार 'गांधीवाद' या नावांने ओळखले जाऊ लागले. गांधीवाद एक प्रखर तत्वज्ञान बनले. त्यामुळे त्यांच्या विचार विश्वाचे अध्ययन केले जाते.

चरित्र :

महात्मा गांधी यांचे पूर्ण नांव मोहनदास करमचंद गांधी असे होते. त्यांना राष्ट्रपिता या नावांने ही ओळखतात. त्यांचा जन्म २ ऑक्टोंबर १८६९ साली काठेवाडमधील पोरबंदर येथे झाला. आई-वडिलांच्या धार्मिक विचारांचा प्रभाव प्रथम पासूनच त्यांच्यावर पडलेला होता. तसेच धार्मिक ग्रंथाचा प्रभाव पडलेला होता. त्यांच्यावर झालेल्या या संस्कारातून त्यांच्या विचारांची दिशा

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

प्रकरण सातवे

दीन दयाल उपाध्याय

(Deen Dayal Upadhyaya-१९१६-१९६८)

प्रस्तावना :

श्री. उपाध्याय मुळातच एक विचारवंत होते. 'एकांतिक मानवता वादाचे' सिध्दांताला प्रतिपादन करुन आधुनिक राजकारण, अर्थ व्यवस्था तसेच समाजरचने करीता एक चतुरंगी भारतीय धरातल प्रस्तुत केला. एकात्म मानववादाचे रुपात त्यांचे मूलगामी विचार भारतीयांना त्याप्रमाणे जो ती प्रकाशेत त्या प्रमाणे प्रदान करीत राहील. ज्याप्रमाणे चाणक्याचे 'अर्थशास्त्र' आणि आधुनिक काळात टिळकांचे 'गीता रहस्य' करीत आहे. जनसंघ आणि काँग्रेस मध्ये मतभेद जरी असतील, परंतु श्री. उपाध्याय एक सन्मान्य नेते होते, आणि त्यांनी आपले जीवन देशाच्या एकतेला तसेच संस्कृतीला आर्पण केले होते.

चरित्र :

पंडीत दीन दयाल यांचा जन्म २५ सप्टेंबर १९१६ मध्ये मथुरा जिल्हाचे नगला चंद्रभान निवासी पंडीत भगवती प्रसाद उपाध्याय यांचे घरी झाला होता. बाळपणी ते जेव्हा जवळ जवळ सात वर्षाचे असेल, तेव्हा त्यांचे आई-वडील यांचा देहांत झाला होता. त्यांच्या करीता संकटठे आणि प्रतिकूल परिस्थितीशी सामना देणेचा क्रम त्यांच्या बालपणापासूनच प्रारंभ झाला होता. आपल्या प्रती कठीणतेचा पर्याय होते, आणि आपल्या कर्मात लक्ष एकाग्र करण्याची प्रवृती त्यांनी लहानपणापासून ग्रहण केली होती. लहानपणा पासून मातापितोचे प्रेमळ छाये पासून वंचीत असलेल्या दीन दयाल यांचे पालन पोषण त्यांचे मामाने केले. निसर्गाच्या कठीणते समोर दृढनिश्चयाने उभे राहून कामात मन एकाग्र करण्याचे मंत्र दीन दयालजींनी लहानपणापासूनच आत्मसात केले होते. विद्यादेवीच्या वरदहस्ताने त्यांनी विद्या संपादन करण्याच्या पायऱ्या यशस्वीपणे चढत राहिले.

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★ College Code - 184

समर्थन केले. सामाजिक क्षेत्रात हे तीन ही विचारवंत सामाजिक शक्तिला संपत्तीत जास्त लोकात विभागले पाहिजे.

८) विश्वस्ताचा सिध्दांत :

शेवटी ते तिघे ही भारतीय संस्कृतीचे परंपरेनुसार विश्वारताचा सिध्दांताला मानतात. गांधीजींच्या मतानुसार श्रीमंतांनी स्वतःला जनतेच्या धनाचे विश्वारा समजायला पाहिजे, आणि त्याचा जनतेच्या हिताकरिता उपयोग करावयास हवा आहे. याचे समर्थन करीत दीन दयाल उपाध्याय याने लिहिले होते. महात्मा गांधीच्या विचाराचे अनुकरण करुन विनोबा, जय प्रकाश नारायण आणि रामगोपालचारी यांनी विश्वताचा विचार समोर ठेवला होता.

९) भावी भारताचा वैचारिक विचार :

या प्रकारे महात्मा गांधी, लोहिया आणि उपाध्याय यांचा संदेश विश्वाला नव्य वेदांत, समन्वय आणि मानववादाचा संदेश आहे. हे तिघे ही विश्वाचे समोर भारताला भारतीयेच्या माध्यमाने पुढे आणू इच्छितात. हे तिघे ही धर्म राज्य, लोकतंत्र सामाजिक माध्यमाने पुढे आणू इच्छितात. हे तिघे ही धर्म राज्य लोकतंत्र, सामाजिक समानता आणि आर्थिक विकेंद्रीकरणाला देशात धर्मराज्य स्थापन करण्याचे साधन मानत होते. गांधीजींनी आयुष्य भर सत्य, अहिंसा आणि मानवतेचा संदेश डॉ.लोहिया यांनी आयुष्यभर या मूल्याकरिता संघर्ष केला. दीन दयाल उपाध्याय यांनी आयुष्यभर या मूल्याकरिता संघर्ष केला.

मूल्यमापन :

पंडीत दीन दयाल उपाध्याय यांचे विचारात अशी मौलीकता आहे. जो भारतीय इतिहास, परंपरा, राजकारणाची नीती आणि भारतीय अर्थ नितीने प्रस्फूटीत आहे. तसेच आधुनिक स्थिती, आणि आवश्यकतेची पूर्ती करण्यात समर्थ दिशांचे निर्देशन करते. त्यांचे विचारांचा केंद्रबिंदू भारताचे ते निर्धन अनिकेत आणि रुढींनी असमर्थ नागरिक आहेत. ज्यांनी काल आणि प्रत्येक प्रकारचे आक्रमणाचे मध्ये भारताचे 'स्व' आणि स्वाभिमानाला आपलया निर्धन, दुर्वल, शोषीत शरीरात जीवन ठेवले आहे. उपाध्याय यांची ही दृढ धारणा होती की, या दरिद्री नारायणांची आर्थिक, शैक्षणिक आणि मनोभावीय रिक्ततांना भर त्यांना आधुनिक परिस्थितीशी परिचीत करण्यात देशाचे कल्याण, आणि गौरव यांचा समावेश आहे. या विचारांना मूर्तरुप प्रदान करण्याकरिता त्यांनी आयुष्यभर संघर्ष केला, आणि आपले सर्वस्व अर्पण केले.

I/C PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

नाव : प्रा. सय्यद रब्बानी रशिद

जन्म दिनांक : ०४ मे, १७७४

शिक्षण : (एम.ए., एम.फील. राज्यशास्त्र)
११ जूलै २००७ पासून शरदचंद्र महाविद्यालय,शिराढोण,
जि. उस्मानाबाद येथे राज्यशास्त्र विषयाचे पाध्यापक

सहभाग : विविध राज्यस्तरीय, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय
परिषदामध्ये सहभाग व पेपर वाचन

शोधनिबंध : राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय संशोधन पत्रिकामध्ये शोधनिबंध
प्रकाशित

ग्लोबल पब्लिकेशन
ISBN 978-81-945997-8-4

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code - 184

शारीरिक शिक्षण

प्रा.डॉ.माजेद अमर चाऊस

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code - 184

शारीरिक शिक्षण

प्रा.डॉ.साजेद अमर चाऊस
(शारीरिक शिक्षण विभाग प्रमुख)
शरदचंद्र महाविद्यालय,शिराढोण
ता.कळंब जि.उस्मानाबाद (महाराष्ट्र)

प्रकाशन
शौर्य पब्लिकेशन,लातूर

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code - 184

शारीरिक शिक्षण

प्रा.डॉ.साजेद अमर चाऊस

ISBN-987-93-83672-33-2

* प्रकाशन वर्ष *

2020

* अक्षर जुळवणी *

मारुती शिंपले,भरत टेळे,स्नेहा वनसोडे

किमंत : 200 रु

प्रकाशन

शौर्य पब्लिकेशन,लातूर

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

अनुक्रमणिका

अ.क.	प्रकरण	पृ.क.
1.	शारीरिक शिक्षणाची परंपरा	1–25
2.	महाराष्ट्राच्या शारीरिक शिक्षण विषयक परंपरा	26–47
3.	भारतातील शारीरिक प्रशिक्षण संस्थांच्या परंपरा	48–115
4.	शारीरिक शिक्षणात व्यवस्थापन आणि आयोजन	116–130

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

प्रकरण पहिले

शारीरिक शिक्षणाची परंपरा

जगातील एक अत्यंत प्राचीन असा भारत देश होय. इजिप्त, ग्रिस, रोम या देशाप्रमाणे किंवहुना काकणभर जास्तच शांततेच्या आणि युध्दाच्या काळातही ज्या देशांनी विद्‌वता व शास्त्रे पोसली त्यात भारताचा मोठा वाटा आहे.

भारतीय प्राचीन संस्कृती बद्‌दल पाश्चात्य देशात फार अज्ञान आढळते. एवढेच नव्हे तर अनेक गैरसमज पाश्चात्यांनी जाणून बुजून भारताविषयी फैलावले आहेत. परंतू जर्मनी मधील अनेक विद्‌वानांनी भारताची खरी व योग्य कड घेवून भारतातील जुन्या वाड्‌मयाचे फार संशोधन केले. त्यापैकी डॉ. मॅक्सम्युलर या विद्वानाने असे म्हटले आहे की "मानवाच्या मनाचा व बुध्दीच्या कुठल्याही कृत्याचा अभ्यास करावयाचे मनात आले तर भारताकडेच धाव घेतली पाहिजे. भारताच्या वाड्‌मयात अत्यंत महत्वाची व अभ्यासन्या लायक अशी माहिती सापडते ती कुणाला आवडो अगर ना आवडो पण त्या माहिती करिता भारतालाच शरण गेले पाहिजे."

धर्म, वेदान्त, शास्त्रे, ह्यांच्या रिती, अत्यंत जुन्या कला व शास्त्रे यांचा उगम भारतातच आढळतो. हे प्रत्येक अभ्यासकाला आढळून येईल डॉ. विल्ड्यूरंट यांनी आपण होपूल कबुली दिली आहे की, भारताच्या वाड्‌मयाविषयी, शास्त्रा विषयी व शारीरिक शिक्षणाविषयी अज्ञान हे पाश्चात्य देशातील सर्व विद्वानांना लांच्छनास्पद आहे.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College
Code -184

प्रकरण चौथे

शारीरिक शिक्षणात व्यवस्थापन आणि आयोजन

व्यवस्थापन म्हणजे काय ? एखादी सभाअसो, खेळांच्या प्रात्यक्षिकाचा कार्यक्रम असो किंवा राष्ट्रीय दिवस साजरा करण्याचा असो. तो कार्यक्रम उत्तम रितीने पार पाडावा. म्हणून आपण प्रथम एकंदर कार्यक्रमाची रूपरेषा तयार करतो. तो कार्यक्रम केंव्हा करावयाचा कोठे करावयाचा व किती वेळ करावयाचा त्यासाठी प्रमुख पाहूने कोणास्त आणावयाचे, प्रस्ताविक कोणी करावयाचे वगैरे सर्व गोष्टीचा आपण विचार करतो. त्यावरून त्या कार्याची आखणी करतो, त्यातील अडीअडचणीचा विचार करून या दूर करण्याचे मार्ग शोधून काढतो. कार्यक्रम सुरळीत पार पडावा म्हणून आपण त्याची विचार पूर्वक आखणी करतो. आणखी करताना शक्ती, पैसा व वेळ याचा फार खर्च होणार नाही व सर्व कार्य व्यवस्थीतपणे व सुबकपणे पार पडले याचा आपण विचार करतो. यालाच व्यवस्थापन असे म्हणतात.

व्यवस्थापन म्हणजे कामाची आखणी होय :

परिस्थितीनुसार पूर्वनियोजीत कार्यक्रमात एखाद्या वेळी बदलही करावा लागतो तरीपण कार्यक्रम सुरळीपणे पार पडावा म्हणून अगोदर त्याची रूपरेषा तयार करावी लागते.

प्रस्तावना म्हणजे काय ? पुष्कळवेळा हा नियोजन आणि प्रशासन या दोन्ही अर्थी वापरला जातो. पण प्रशासन म्हणजे नियोजन नव्हे नियोजित कार्य सुरळीत पार पाडणे म्हणजे प्रशासन होय.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

संदर्भ ग्रंथ :-

1. 'शारीरिक शिक्षणाचे ऐतिहासिक स्वरूप व आधुनिक प्रवाह' – शेळके जे.पी.
2. 'शारीरिक शिक्षणाचा विकास' – प्रा.द.व. कोठीवाले, ठोकळ प्रकाशन, पुणे प्रथम आवृत्ती, 1965.
3. खेळ व शारीरिक शिक्षणातील संघटन व प्रशिक्षण' – प्रा. दत्ताभाउ पाथ्रीकर, नाथ पब्लिकेशन्स, प्रथमावृत्ती, 1998.
4. 'शारीरिक शिक्षणातील आरोग्य शिक्षण आणि मनोरंजन' – प्रा.डॉ. साखरे एस.एम., नेहा पब्लिकेशन्स, नांदेड
5. 'शारीरिक शिक्षण अध्यापन पध्दती' – प्रा.स.के. शिंदे, क्रीडातंत्र प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, जानेवारी 1994.
6. 'शारीरिक शिक्षणशास्त्र' – प्रा.के.एन. गंदगे, प्रा. उत्तम अ. घुमाळ, समर्थ पब्लिकेशन, नांदेड.
7. 'शारीरिक शिक्षणातील व्यवस्थापन, संशोधन, मापन मुल्यमापन व मानसशास्त्र' – प्रा. वेंकट एन. यादव, प्रा. विक्रम एस. कुंटूरवार, समर्थ पब्लिकेशन, नांदेड.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq Kallam
College Code -184

Name : Dr Sajed Amar Chaus
Mother Name : Hamida
Life Partner : Dr. Uzma
Date of Birth : 24/03/1977
Qualification : M.P.Ed.,Ph.D.
Experience : 18 Year
Address : Kalpana Nagar,Kalamb
Dist Osmanabad-413507
Mob. : 9422070584
Email : drsajedchaus@gmail.com

Other Activity

- Attended State,National and International Seminars More than 15
- Published articles in various journals more than 10
- Worked as a coach state and national level.
- Member of affiliation committee Dr.B.A.M.U.Aurangabad
- Delivered Guest Lecture in various colleges.
- Member of Rotary Club Kallam City 2009 to till Date.
- Member of Osmanabad District Kabbadi Association
- National Kabbadi Refree.
- Secretory Traditional Wrestling Osmanabad District.
- Research Guide (Dr. B.A.M. University,Aurangabad)

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Head of Dept.Physical Education:
Sharadchandra Mahavidyalaya,Shiradhon
Tq Kalamb Dist Osmanabad-413528

Shaurya Publication,Latur
9789383672332

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

कमलेश्वर का उपन्यास साहित्य

प्रा. डॉ. सूर्यकांत माधवराव दळवे

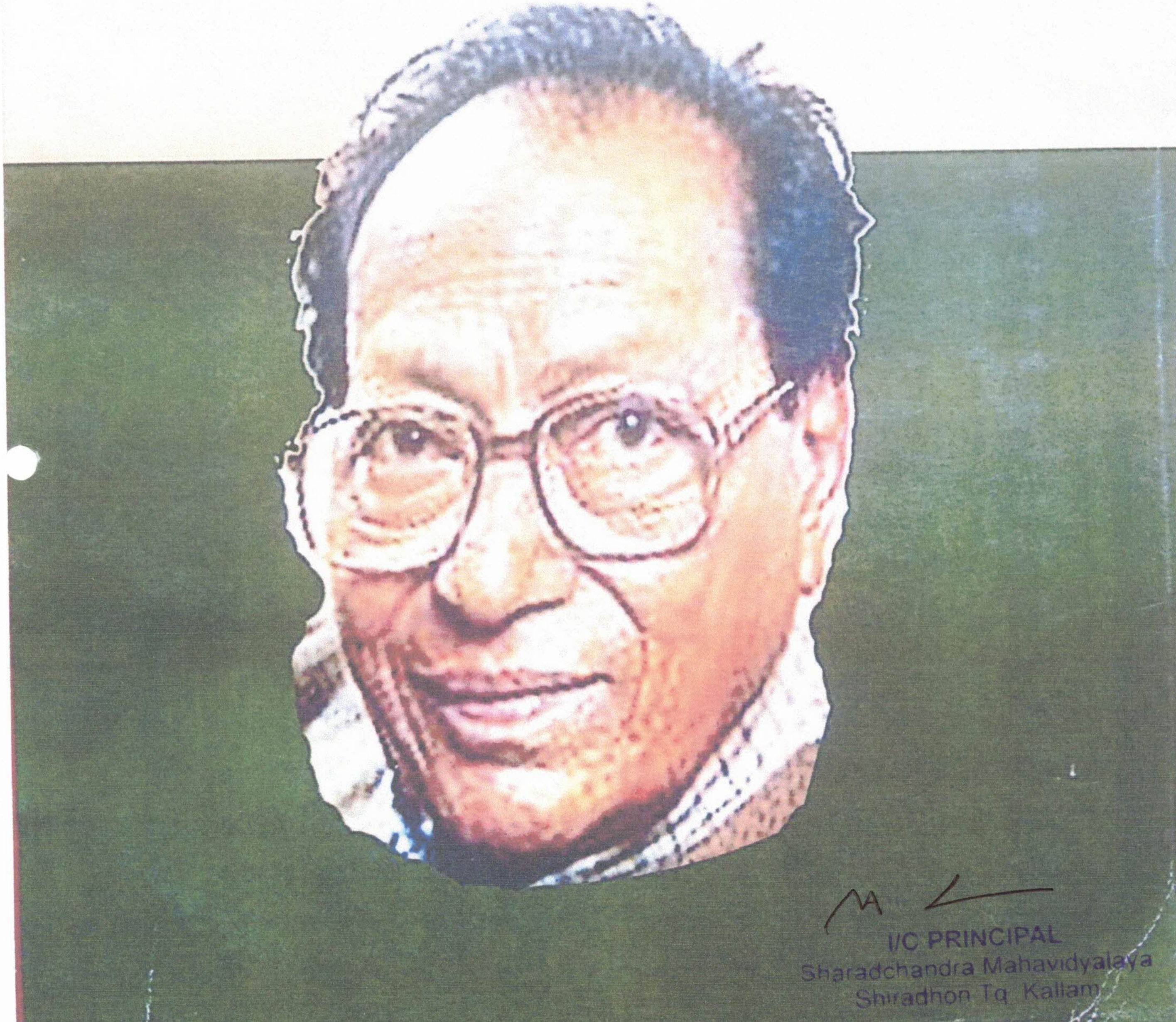

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

कमलेश्वर का उपन्यास साहित्य

प्रा. डॉ. सूर्यकांत माधवराव दळवे
हिंदी विभाग एवं शोध निर्देशक,
शरदचंद्र महाविद्यालय,
शिराढोण, जिला उस्मानाबाद (महाराष्ट्र)

ज्योतीचंद्र पब्लिकेशन

I/C PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College
Code -184

ISBN : 978-93-85162-90-9

- **कमलेश्वर का उपन्यास साहित्य**

प्रा. डॉ. सूर्यकांत माधवराव दळवे

© लेखकाधिन

• प्रकाशन क्रमांक 23595

• प्रकाशक
ज्योतीचंद्र पब्लिकेशन
एल.आय.सी. कॉलनी, लातूर,
ता. जि. लातूर - 413531.

• अक्षर जुळवणी
श्री. विकास ढमाले, श्री. अनंत कोटीवाले

• मुखपृष्ठ
श्री. विकास ढमाले

• मुद्रक
ज्योतीचंद्र ऑफसेट प्रिंटींग अॅन्ड बायडिंग,
एल.आय.सी. कॉलनी, लातूर.

• प्रथम संस्करण : 25 सितंबर, 2020

• मुल्य :450/-

I/C PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	प्रकरण	पृष्ठ क्र.
१	कमलेश्वर व्यक्तित्व एवं कृतित्व	१
२	कमलेश्वर के उपन्यासों का विश्लेषण	३१
३	शिल्प - विधान	१११
४	कमलेश्वर के उपन्यासों में समस्याएँ	१२३
५	उपसंहार	१४६
	संदर्भ ग्रंथ सूची	१५५

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

1

कमलेश्वर व्यक्तित्व एवं कृतित्व

व्यक्तित्व :

कमलेश्वरजी के रचनात्मक व्यक्तित्व और उनके मानवीय व्यवहार में अपूर्व सामंजस्य पाया जाता है । उनके रचनाकार और रचनाओं के साथ के आपसी संबंध को विशद करने के लिए गहरे विश्लेषण के साथ उनके समय की सारी परिस्थितियों और निजी परिवेश का संपूर्ण परिचय प्राप्त कर लेना आवश्यक है । यहाँ सीमित दायरे में कमलेश्वर के निजी व्यक्तित्व और रचनाकार व्यक्तित्व के निर्माण के लिए कार्णीभूत धरातल को पहचानने का प्रयास किया गया है।

जन्म :

कमलेश्वर का जन्म ६ जनवरी १९३२ में उत्तर प्रदेश के मैनपुरी नामक एक गांव में हुआ । कमलेश्वर का जन्म एक टूटे, बिखरे हुए जमींदारी वातावरण में हुआ था । इसलिए उनका प्रारंभिक जीवन बडी कशमकश में गुजरा था ।

कमलेश्वर के पिता बचपन में ही चलबसे थे । उनकी माँ में बहुत हिम्मत थी । मेहनत और संघर्ष करके इनकी माँ ने परिवार का जीवन यापन किया ।

कमलेश्वर की माँ :

कमलेश्वर की माँ शान्तिदेवी थी । पिता की मृत्यु के पश्चात कमलेश्वर और उनके दो भाईयों की देख-रेख की जिम्मेदारी उनकी माँ पर आ गयी । कमलेश्वरजी की माताजी बडी हिम्मत वाली थी । किन्ही भी विपरित परिस्थितियों में अपने आप पर संयम रखना, मौन रहकर ही सब कुछ सह लेना, किसी भी हालात में स्वाभीमान पर आँच न आने देना, अपनी परवाह न करते हुए दूसरों

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

5

उपसंहार

स्वतंत्रता के वाद उत्पन्न स्थितियों का चित्रण और उसमें क्रान्तिकारी सामाजिक शक्तियों का साथ और मार्क्सवादी विचार धारा से प्रभावित नई कथा शैली और कला का सर्जन कमलेश्वर ने किया है । भावना और वुद्धि दोनों के सम्मिलन और संतुलन से क्रान्तिकारी चेतना वनती है, जो उनके व्यक्तिगत जीवन का एक पहलू भी है । और उनका चित्रण उनकी कथाकृतियों में चरित्रों में मिलता है । कमलेश्वर अपनी रचनाओं में युग सत्य को उद्घाटित करने में काफी सफल रहे हैं । उनके उपन्यास विशिष्ट प्रकार और अलग अलग स्थितियों में लिखे गये हैं । एक सीधी सपाट परिपाटी उनके विषय का आधार नहीं है । उन्होंने जो कुछ चित्र उपस्थित किये उनके साथ कमलेश्वर जिये हैं, उनके निकट रहे हैं, वसे हैं, या कहे सभी परिस्थितियाँ उन्होंने भोगी है । चाहे वह कस्वाई संस्कृति का चित्रण करता हो, नगर का या महानगर का सभी में उनका दुःख दर्द, आशा, निराशा समाहित है ।

कमलेश्वर की कला का केन्द्रीय विषय है, आर्थिक, सामाजिक और राजनीतिक शोषण से मनुष्य की मुक्ति, उन्हीं समस्याओं का चित्रण कमलेश्वर के कथा साहित्य में मिलता है । समाज में होनेवाली निरंतर हिंसा, शोषण आदि का चित्रण भी उनकी कथा श्रृंखला में मिलता है । समाज द्वारा नारी का शोषण और हर समय शोषण का भोग बनती नारी का विविध रूपी अंकन भी है । कमलेश्वर के अनुसार वर्ग समाज में स्त्री की दयनीय स्थिति है । उससे संवंधित सामाजिक समस्याओं का चित्रण उनकी हरेक कथा कहानियों में हैं । समस्याओं का चित्रण

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

ही रास्ता खोजने का प्रयास किया। मगर कमलेश्वर इन सब से हटकर समाज के उद्धार के लिए, समाज में चर्चित समस्या, ग्रामिण जीवन और महानगरीय जीवन के अंतर को अपने उपन्यासों का विषय बनाया। और इसी कारण से वे बीसंवी सदी के श्रेष्ठ उपन्यासकारों में से एक बने।

कहानी, उपन्यास, यात्रा वर्णन, रिपोतार्ज, आलोचना जैसे मुद्रित साहित्यिक स्वरूप से भी आगे निकलकर दृश्य माध्यम और अपनी सर्जकता को जोडते हुए, अन्तिम समय तक भी नया कुछ देते रहने की इनकी क्षमता काबिले दाद है। पाठकों दर्शकों के नब्ज पकडने की ऐसी क्षमता हर एक के पास नहीं होती और संप्रेषण के भिन्न भिन्न माध्यमों का सफलतापूर्वक विनियोग करते हुए, 'अपनी बात' औरों तक पहुँचाने की अवश्य भी हर की सी की नहीं होती। कमलेश्वर ने इन दोनों क्षमताओं को बहुत ही सफलतापूर्वक निभाया है ऐसा कहने में कोई संकोच नहीं।

कमलेश्वर से साक्षात्कार करने की मेरी चाह यदि पूर्ण हुई होती तो संभव है कि और बहुत सी नई बातें भी सम्मुख आयी होती। खैर, जितना जो हो सका है उससे भी एक प्रतिभाशाली प्रतिबद्ध सर्जक से इस प्रकार मिलना भी एक विशिष्ट अनुभव रहा है।

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

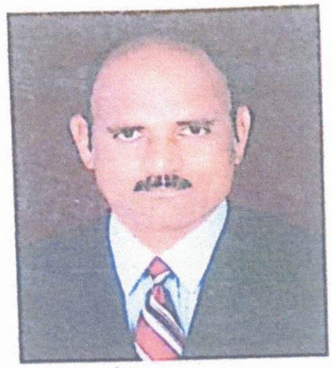

नाम	:-	प्रा. डॉ. सूर्यकांत माधवराव दळवे
शिक्षा	:-	एम. ए., बी. एड., एम. फिल., पीएच. डी.
संप्रति	:-	हिंदी विभाग एवं शोध निर्देशक, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, जि. उस्मानाबाद
सहभाग	:-	विभिन्न राज्यस्तरीय, राष्ट्रीय एवं आंतरराष्ट्रीय संगोष्टी में आलेख वाचन तथा सहभाग
शोधनिबंध	:-	आंतरराष्ट्रीय शोध पत्रिका में ०९ एवं राष्ट्रीय शोध पत्रिका में ३५ शोधनिबंध प्रकाशित

ज्योतीचंद्र
पब्लिकेशन प्रा.लि. लातूर
ISBN 978-93-85162-90-9

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code - 184

स्थुल अर्थशास्त्र

प्रा. डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code - 184

स्थुल अर्थशास्त्र

(Macro Economics)

प्रा. डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
शरदचंद्र महाविद्यालय,
शिराढोण, जि. उस्मानाबाद

ज्योतीचंद्र पब्लिकेशन

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

अनुक्रमाणिका

भाग - १ राष्ट्रीय उत्पन्न १-२२

(National Income)

१) राष्ट्रीय उत्पन्नाचा अर्थ
२) राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या अध्ययनाचे महत्व
३) राष्ट्रीय उत्पन्न मापनाच्या पध्दती
४) भारतातील राष्ट्रीय उत्पन्नाचे अनुमान
५) पंचवार्षिक काळातील राष्ट्रीय उत्पन्न
६) राष्ट्रीय उत्पन्नाची प्रवृत्ती
७) भारताचे दरडोई उत्पन्न

भाग - २ पैसा व पैशाचे सिध्दांत २३-७९

(Theory of Money)

१) पैशाचे सिध्दांत
२) फिशरचा मुद्रा परिमाण सिध्दांत
३) केम्ब्रिजचा मुद्रा परिमाण सिध्दांत
४) स्फीती, अपस्फीती व त्यांचे आर्थिक परिणाम
५) निर्देशांक : रचना, उपयोग व मर्यादा

भाग - २ व्यापार चक्राचे सिध्दांत ८०-९२

(Theory of Trade Cycle)

१) हॉट्रे यांचा मोद्रिक सिध्दांत

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

२) हायेक यांचा अतिगुंतवणूक सिध्दांत

३) लॉर्ड केन्स यांचे व्यापारचक्राबाबत विचार

भाग - ४ उत्पादन व रोजगाराचे सिध्दांत ९३-१५८

(Theory of Outputs & Employment)

१) से यांचा बाजारविषयक नियम

२) एकूण मागणी व एकूण पुरवठा फलन

३) उपभोग फलन

४) गुंतवणुक फलन

५) गुणक व त्वरक तत्व

भाग - ५ व्यापारी व केंद्रिय बँका १५९-२११

(Commercial & Central Banking)

१) व्यापारी बँका

२) प्रत्यय निर्मितीची प्रक्रिया व तिच्या मर्यादा

३) स्वातंत्र्योत्तर काळात भारतात व्यापारी बँकाची उत्क्रांती

४) राष्ट्रीयकरणानंतर व्यापारी बँकाच्या प्रगतीचे टीकात्मक मूल्यांकन

५) केंद्रिय बँकाची कार्ये

६) केंद्रिय बँकेची प्रत्ययनियंत्रणाची मात्रात्मक व गुणात्मक साधने

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

1

राष्ट्रीय उत्पन्न (National Income

राष्ट्रीय उत्पन्नाचा अर्थ :

कोणत्याही देशाच्या अर्थव्यवस्थेच्या अभ्याच्या दृष्टीने राष्ट्रीय उत्पन्न ही संकल्पना अत्यंत महत्वपूर्ण ठरते. अर्थव्यवस्थेचे स्वरुप व तीमध्ये होणारे बदल मोजण्याचे हे चांगले साधन आहे. कोणतेही राष्ट्रीय उत्पन्न हे अर्थव्यवस्थेत निर्माण होणाऱ्या वस्तू व सेवांची एका विशिष्ट कालखंडातील बेरीज असते.

भारतातील राष्ट्रीय आय समितीच्या मते, एखाद्या विशिष्ट कालावधीत तयार केल्या जाणाऱ्या एकंदर वस्तूंचे आणि सेवांचे द्विमापन न होता केलेले मोजमाप म्हणजे राष्ट्रीय उत्पन्नाचा अंदाज होय.

राष्ट्रीय संपत्ती व राष्ट्रीय उत्पन्न ह्या दोहोंमध्ये फरक असणे आवश्यक आहे. एखाद्या विशिष्ट वेही एखाद्या देशातील लोकांजवळ असणाऱ्या वस्तूंचा साठा म्हणजे राष्ट्रीय संपत्ती होय. याउलट राष्ट्रीय उत्पन्न म्हणजे एखाद्या विशिष्ट कालावधीत मानवी गरजा पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या वस्तू व सेवांचे उत्पादन करण्याची विशिष्ट अर्थव्यवस्थेची उत्पादकशक्ती होय.

अशा प्रकारे राष्ट्रीय संपत्ती एका प्रकारे साठा आहे तर राष्ट्रीय उत्पन्न हे एकप्रकारे प्रवाह आहे. हा विशिष्ट कालावधी सर्वसाधारणपणे एक वर्षाचा असतो. एकुण मिश्र उत्पन्नातून भांडवलाची झीज व उत्पादन तयार करण्यासाठी लागणाऱ्या वस्तूंची किंमत वजा जाता जे उत्पन्न उरते त्याला शुध्द राष्ट्रीय उत्पन्न असे म्हणतात.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code - 184

5

व्यापारी बँका व केंद्रिय बँक
(Commercial & Central Banking)
५.१ व्यापारी बँका

व्यापारी बँकाचा अर्थ व कार्ये (Meaning & Functions of Commercial Banks)

क्राउथर ह्या अर्थशास्त्रज्ञाच्या मते, आधुनिक अधिकोषांची बीजे तीन व्यक्तीत किंवा संस्थांमध्ये आढळतात. ह्यांनाच क्राउथर अधिकोषांचे तीन पूर्वज समजतो. हे तीन पूर्वज म्हणजे

१. सावकार   २. सोनार   ३. ठेवी स्वीकारणारा व्यापारी हे होत.

आजसुध्दा सावकार ही संस्था अस्तित्वात आहे व ही व्यापारी अधिकोषांप्रमाणे कर्जाऊ रकमांचे व्यवहार करते. पूर्वी सोनार सोने व चांदी गहाण ठेवून कर्जाचे व्यवहार करीत असे व करतो. आज व्यापारी अधिकोष सोने, चांदी व इतर संपत्तीच्या गहाणावर कर्जाचे व्यवहार करतात. म्हणून होय. पूर्वी व्यापारी रोख ठेवीही स्वीकारीत असे. व्यापाराची पेढी जास्त सुरक्षित समजली जात असे. ह्या तिघांची ही कार्ये एकत्रित केली तर आजचा व्यापारी अधिकोष तयार होतो. ठेवी स्वीकारणे, रकमा कर्जाऊ देणे, तारणाचे व्यवहार करणे ही व्यापारी अधिकोषाची प्राथमिक स्वरुपाची कार्ये समजली जातात. त्यामुळे ह्या तीन संस्थांना व्यापारी अधिकोषांचे पूर्वज यथार्थपणे म्हणता येते.

अधिकोषाची व्याख्या:

अधिकोषाच्या विविध व्याख्या आहेत. त्या सर्वात भारतीय बँकिंग कंपनी कायद्याने केलेली व्याख्या अधिकृत, सुटसुटीत व अर्थपूर्ण आहे. "अधिकोषण म्हणजे ऋण देण्यासाठी किंवा विनियोग करण्यासाठी लोकांजवळून पैशाच्या

PRINCIPAL

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

अधिकोषांची पतधोरणे यशस्वी करणे. अनुत्पादक उपयोगांकडून उत्पादक उपयोगात पतपैशाचा प्रवाह वळविणे. काही क्षेत्रात पतपैशाचा पुरवठा पूर्णपणे थांबविणे.

गुणात्मक प्रत्यय नियंत्रणाच्या मर्यादा :

यांचा निर्देश पुढील प्रमाणे करता येतो.

१. गुणात्मक प्रत्यय नियंत्रण पद्धती या मुख्यतो व्यापारी अधिकोषांना लागू होतात. अधिकोषेतर संस्थांना लागू होत नाही.

२. गुणात्मक किंवा निवडक प्रत्यय नियंत्रणामध्ये उत्पादक-अनुत्पादक, आवश्यक-अनावश्यक असा प्रत्ययाच्या उपयोगातील भेद अचूकपणे करणे आवश्यक असते.

३. उत्पादक कार्यासाठी दिलेल्या कर्जाचा वापर अनुत्पादक कार्यासाठीही होऊ शकतो. व्यापारी अधिकोष प्रत्ययाचा अंतिम स्वरूपातील उपयोग नियंत्रित करु शकत नाही.

४. विनातारण घेतलेल्या कर्जावर कोणतेही बंधन नसल्यामुळे वाढविलेल्या तारण कर्जाच्या सीमांचा भंग करुनही ऋणको व्यापारी अधिकोषांकडून कर्ज घेऊ शकतात व प्रत्यय नीती अयशस्वी करु शकतात.

मात्रात्मक व गुणात्मक पध्दतींचा समन्वय :

प्रत्यय नियंत्रणाची ही दोन्ही साधने एकमेकांची पर्यायी किंवा स्पर्धक नसून ही दोन्ही साधने परस्परांना पूरक आहेत. यशस्वी मौद्रिक व्यवस्थापनासाठी केंद्रीय अधिकोषाला या दोन्ही प्रकारच्या नियंत्रणपध्दतींचा योग्य समन्वय पालणे आवश्यक आहे, तरच केंद्रीय अधिकोषांची प्रत्यय नीती यशस्वी होऊ शकते. गुणात्मक किंवा निवडक प्रत्यय नियंत्रणे ही विकसित देशांपेक्षा अविकसित देशांना अधिक उपयुक्त ठरतात.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

ज्योतीचंद्र पब्लीकेशन प्रा. लि.
ज्योतीचंद्र
पब्लिकेशन प्रा.लि. लातूर

ISBN 978-93-85162-42-8

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

प्राचीन भारताचा इतिहास

प्रा. डॉ. कमलाकर गोरख घोलप

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College
Code - 184

प्राचीन भारताचा इतिहास

: लेखक :
प्रा. डॉ. कमलाकर गोरख घोलप
इतिहास विभाग प्रमुख,
शरदचंद्र महाविद्यालय,
शिराढोण, जि. उस्मानाबाद (महाराष्ट्र)

ज्योतीचंद्र पब्लिकेशन

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

College Code -184
Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★

अनुक्रमणिका

अ.क्र	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	प्राचीन भारताच्या इतिहासाची साधने	१
२	वैदिक संस्कृती	३२
३	बौध्दपूर्व भारत : (Pre-Buddhist India)	६१
४	जैन व बौध्द धर्माचा उदय	७८
५	मौर्य साम्राज्य	१००
६	सातवाहन साम्राज्य	१२६
७	गुप्त आणि वाकाटक साम्राज्य	१३३
८	वर्धन व चालुक्य घराणे	१५१
	संदर्भ सुची	१६७

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College Code -184

प्रकरण पहिले

प्राचीन भारताच्या इतिहासाची साधने

प्राचीन भारताचा इतिहास हा एक वैभवशाली इतिहास आहे. भारताला पाच हजार वर्षाचा प्राचीन इतिहासाचा वारसा आहे. भारताला राजसत्ता, संस्कृती, धर्म, सुसंस्कृत, सामाजिक जीवन, समृद्ध आर्थिक जीवन व व्यापार यांची वैभवशाली परंपरा आहे; पण आधुनिक अर्थाने शास्त्रीय पद्धतीने प्राचीन काळात भारतात इतिहास लेखन झाले नाही. भारतीयांच्या या ऐतिहासिक दृष्टीच्या अभावामुळे पाश्चिमात्य इतिहास लेखन परंपरेसारखी परंपरा निर्माण होऊ शकली नाही.

प्राचीन भारताच्या इतिहासाच्या साधनांचा अभ्यास करत असतांना विद्वानांमध्ये जे दोन भिन्न मतप्रवाह आढळतात ते म्हणजे एक प्राचीन भारतीय लोकांना ऐतिहासिक दृष्टीचा अभाव होता आणि दुसरा म्हणजे प्राचीन भारतीयांना काही प्रमाणात का असेना पण त्यांना इतिहासाची जाणीव होती. असे दोन मतप्रवाह आहेत. प्राचीन भारतीयांना ऐतिहासिक दृष्टी नव्हती हा दावा करणाऱ्यात पाश्चात्य इतिहासकारांची संख्या जास्त आहे. पाश्चात्य इतिहासकार एल्फिस्टन म्हणतो की, आलेक्झांडरच्या भारतावरील आक्रमणापूर्वीची भारताच्या इतिहासाची तिथी निश्चित करता येत नाही. त्याच्या या मताचे समर्थन करणारे इतिहासकारामध्ये कर्नल टॉड, अल्बेरुनी, फ्लिट, कॉवेल, जर्मन पंडीत मॅक्समुलर, ब्रिटीश गव्हर्नर एल्फिस्टन इ. इतिहासकार आहेत.

वरील सर्व इतिहासकारांच्या मतांचे खंडन करणारा दुसरा इतिहासकारांचा एक वर्ग आहे; दुसऱ्या वर्गाचा असा दावा आहे की, भारतीयांनी पाश्चिमात्यासारखा

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

प्रकरण सातवे

वर्धन व चालुक्य घराणे

प्रस्तावना :-

महाराष्ट्राचे पहिले ज्ञात ऐतिहासिक राजघराणे म्हणून सातवाहनांकडे पाहीले जाते. कला, साहित्य, स्थापत्य, साम्राज्य विस्तार, या क्षेत्रात सातवाहनांनी खूप मोठी कामगिरी बजावली. त्यांनी सुमारे ४६० वर्ष राज्य केले. त्यांच्या काळात निर्माण झालेल्या सुमारे ५०० लेण्या ह्या सांस्कृतिक क्षेत्रातील महत्त्वाचे योगदान होय. गौतमीपुत्र सातकर्णीला तर 'त्रिसमुद्रतोय पीतवाहन' (ज्या राजाची वाहने तीन समुद्राची पाणी पीत होती.) ही उपाधी देण्यात आली होती. ही सर्व सविस्तर माहिती आपण मागच्या सातवाहन घराणे या प्रकरणात पाहीली आहे. या प्रकरणात आपण वर्धन घराणे आणि राष्ट्रकूट घराण्याविषयी माहिती अभ्यासणार आहोत.

गुप्त साम्राज्याच्या अस्त ते वर्धन घराण्याचा उदय या दरम्यानचा काळ भारतातील राजकीय अस्थिरतेचा काळ होय. राजकीय अस्थिरतेतून छोटी-मोठी राज्ये उदयाला आली. मैत्रक (वल्लभी), मोखरी (कनोज), गुर्जर-प्रतिहार (राजस्थान), गुप्त (माळवा), गौड (बंगाल), वर्धन (स्थानेश्वर) इत्यादी विविध घराणी विविध ठिकाणी कारभार पाहात होती. ती आपसात संघर्ष करीत असत. ही छोटी राज्ये नष्ट करून हर्षवर्धनाने एक बलाढ्य साम्राज्य निर्माण केले.

वर्धन घराण्यातील हर्षवर्धनाची माहिती देणारी प्रमुख साधने म्हणून बाणभट्टाचे हर्षचरीत, चीनी प्रवासी ह्युनएत्संग याचे प्रवासवर्णन महत्त्वाचे

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam
College Code -184

मुख्य शाखेचा शेवटचा सम्राट ठरतो.

अशा प्रकारे इ.स. ५३५ पासून दक्षिण भारतात सर्वश्रेष्ठ असणारे हे घराणे इ.स. ७५७ साली लोप पावले. म्हणजे २२२ वर्षे दक्षिणेचा राज्यकारभार बदामीच्या चालुक्यांनी केलेला आहे. ह्या राजवंशाने दक्षिणेच्या सांस्कृतिक जीवनावर फार खोलवर आपला ठसा उमटवलेला आहे. दक्षिण भारतातील विशेषतः कर्नाटकातील विजापूरपासून ४०-५० कि.मी.अंतरावर असलेल्या बदामी शहराला आपले सत्ताकेंद्र बनविले.

चालुक्य साम्राज्याचे प्रशासनासाठी विषय, नाऊ, पथका आणि ग्राम असे विभाग करण्यात आले होते. त्या प्रत्येक विभागावर राजनियुक्त अधिकारी असत. त्यांना विषयपती, सामंत, महत्तर आणि गौंड असे म्हणत. चालुक्याच्या राजवटीत दक्षिणेत सामंतशाही क्रियाशील बनली. कारण चालुक्य नरेशांनी आपल्या सामंताना (सरंजामदार) अंतर्गत स्वायतत्ता दिली. त्याचाच एक परिणाम म्हणजे चालुक्य सत्तेचा विनाश होय. चालुक्यांची सत्ता संपुष्टात आणणारा दन्तिदर्ग हा चालुक्याचा सरंजामदार होता. चालुक्यांनी आपल्या कालखंडात धार्मिक सहिष्णुतातवाद शेवटपर्यंत जोपासला. वैदिक, जैन व बौद्ध धर्मियांना निर्भयपणे जगण्याचे वातावरण निर्माण केले. बदामी, महाकुट, ऐहोळ आणि पट्टदक्कल आदी ठिकाणी सुंदर शिल्पांकित मंदिरांची उभारणी करुन द्रविडी शैलीचा विकास घडवून आणला. अशा प्रकारे इ.स ७५७ मध्ये बदामीची शाखा लुप्त झाली तरी दक्षिणेत इतर ठिकाणी चालुक्यांच्या अनेक शाखा कार्यरत होत्या.

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Tq. Kallam ★
College
Code -184

नाम	:-	प्रा. डॉ. कमलाकर गोरख घोलप
जन्म दिनांक	:-	०६ डिसेंबर, १९७५
शिक्षण	:-	एम. ए. (इतिहास), एम. फिल., पीएच. डी.
अध्यापन	:-	३० जूले २००१ पासून शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, ता. कळंब, जि. उस्मानाबाद येथे इतिहास विषयाचे प्राध्यापक म्हणून कार्यरत
सहभाग	:-	विविध राज्यस्तरीय, राष्ट्रीय तथा आंतरराष्ट्रीय अशा एकूण ४५ चर्चासत्रामध्ये सहभाग
शोधनिबंध प्रकाशन	:-	विविध राज्यस्तरीय, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय संशोधन पत्रिकामध्ये एकूण ४२ शोधनिबंधाचे प्रकाशन

ISBN 978-93-85162-90-9

I/C PRINCIPAL
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq Kallam